

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ЗНАНЬ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

С.Г. ДЕХТЯРЕНКО

Україна, м. Запоріжжя, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

О.П.КОРЖ

Україна, м. Запоріжжя, Запорізький національний університет

Однією з проблем, що визначають сучасну кризу національної системи загальної освіти, є відчуження учня від процесу навчання, який надається йому ззовні. Традиційна школа, навчаючи всіх усьому, виховує бездумного споживача знань, орієнтованого на пасивне засвоєння запропонованої вчителем інформації, на використання репродуктивних способів діяльності.

У сучасних умовах розвитку техносфери лише високоосвічена, компетентна людина здатна забезпечити відповідний розвиток держави в цілому. Так, згідно уявлень А.В. Хуторського [1, с. 35], з точки зору національної освіти, освіта людини є таким її станом та результатом, коли вона свої відчуття, ум, тіло й волю орієнтує на самореалізацію й саморозвиток, що підтримуються бажанням здобувати нові знання, вірити в краще, робити добро, виконуючи своє призначення стосовно себе самого, своєї сім'ї, Вітчизни.

Оцінка якості освіти нині стала одним із найважливіших показників, за якими визначається ефективність функціонування системи освіти будь-якої держави, що особливого значення набуває для України в умовах реформування системи освіти. Один із вирішальних принципів освітньої політики, згідно якого загальний потенціал шкільної системи виступає вирішальним чинником формування компетентної, продуктивної та конкурентоспроможної робочої сили і, відповідно, підґрунтям добробуту держави, отримав нове якісне наповнення.

Аналіз останніх публікацій. У своїй практичній діяльності вчитель повинен враховувати, що перетворюючий характер завжди пов'язаний із початковою активністю суб'єкта навчання. Згідно уявлень Адольфа Дистервега, розвиток і освіта жодній людині не можуть бути надані або повідомлені. Усякий, хто бажає до них прилучитися, повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами, власною напругою [2, с. 448].

Розвиток людини визнається рушійною силою прогресу, при чому визначальним є природний шлях його здійснення. Активний стан людини – це готовність виконувати ті дії, що сприятимуть розвитку її здібностей і нахилів або реалізації власних інтересів. Тому для включення учня в активну діяльність необхідно забезпечити відповідність зовнішніх впливів із внутрішнім спрямуванням його до розвитку власної особистості [3, с. 56].

У межах функціонування освітнього процесу до поняття педагогічної парадигми залучаються не лише теорії, а й система аксіологічних і функціональних імперативів, механізми взаємозв'язку педагогічної діяльності з модулюванням, прогнозуванням, вимірюванням і оцінюванням досягнутої якості та оновленням сучасних педагогічних технологій. Інтегративним джерелом реалізації прогностичної, інформаційної, аналітичної, корекційної, управлінської функцій та ефективним інструментом державного управління якістю освіти й педагогічного процесу має стати моніторинг, покликаний забезпечувати інформаційно-технологічний супровід освітньої діяльності будь-якого навчально-виховного закладу [4, с. 5].

Проблема визначення й оцінювання якості освіти, а також організація моніторингу одержання повної й достовірної інформації є багатогранним явищем. Інформація за даними моніторингу має відображати систематичне спостереження динаміки розвитку педагогічного процесу з метою його моделювання й прогнозування результатів навчання, а складність системи моніторингу пов'язана з наявністю багатьох компонентів педагогічного процесу. Для відстеження навчальних досягнень учнів моніторинг передбачає застосування відповідного дидактичного інструментарію: запитання-судження, запитання на відповідність, схеми перетворення хімічних речовин, творчі завдання тощо. Об'єктом же моніторингу є не лише навчальна діяльність учня, але й його психологічний розвиток, а також педагогічна діяльність учителя [5, с. 53].

Найважливішою передумовою управління якістю освіти в навчальному закладі є моніторинг навчальних досягнень – складова освітнього моніторингу, що забезпечує відстеження стану навчальних досягнень учнів, його прогнозування та вдосконалення [6, с. 7]. Саме моніторинг рівня знань дозволяє забезпечити інформаційну стабільність, попереджує дефіцит необхідної інформації щодо розробки відповідних рекомендацій та прийняття управлінських рішень, підвищує їх обґрунтованість.

Мета статті. Останнім часом все більшої уваги приділяється формуванню в учнів не лише професійних, але й життєвих компетенцій. Тому ми намагалися встановити значущість контролю знань для формування відповідних компетенцій в учнів.

Школяр може розглядатися як ймовірнісна біосоціокультурна система, а цілі його діяльності можуть не співпадати з завданнями навчального процесу. У цьому випадку надзвичайно важливим є перехід від примусової навчальної діяльності дитини, яка нав'язується їй учителем, батьками або суспільством в цілому, до добровільної. Відмінності між ними спираються на потреби учня – у першому випадку навчальна діяльність не співпадає з потребами дитини, а у другому повністю відповідає їм. Тобто, першочерговим завданням сучасної школи повинен стати перехід до навчання школярів у першу чергу на основі їхнього самоуправління (природне явище, що відбувається через об'єктивні закони).

Педагогічний моніторинг є в першу чергу механізмом саморозвитку вчителя, який дозволяє визначити успішність більшої кількості учнів за відповідним предметом. При цьому, на наш погляд, не меншого значення набуває й інший бік роботи щодо здійснення моніторингових досліджень рівня обізнаності учнів із природничо-математичних дисциплін. Саме розуміння та визнання дитиною власного рівня знань може сприяти активній роботі щодо самовдосконалення та формування необхідного рівня компетентності з відповідних дисциплін.

Життєва компетентність виконує три основні функції – забезпечує життєстійкість, життєздатність та життєтворчість особистості. При цьому, компетенції життєстійкості передбачають компетенції здорового способу життя, психологічної стійкості, життєвої мужності тощо [7, с. 74]. Зрозуміло, що для формування відповідних життєвих компетенцій, дитина повинна мати адекватні уявлення про всесвіт та його організацію, що є неможливим без природничої освіти.

Зараз одним із пріоритетних напрямків розвитку суспільства повинна стати його значна екологізація – відповідна зміна світогляду кожної людини з формуванням погляду на власну діяльність як на таку, що знаходиться у певній гармонії з природою [8, с. 80]. Для подолання екологічної кризи необхідно, щоб високому рівню технологічної культури відповідав такий саме високий рівень гуманітарної культури. Тому синтез технологічного й гуманітарного знання є основою формування екологічно орієнтованої матеріально-

виробничої культури як передумови стійкого розвитку. Основою цієї культури стає усвідомлення того факту, що людство, як живе явище, є органічною складовою біосфери, а його перетворююча діяльність обмежується межами біосфери [9, с. 142]. Тому особливого значення в сучасних умовах розвитку людства набуває формування екологічного світогляду, без якого забезпечення життєвих компетенцій не уявляється можливим.

Виходячи з означеного вище, слід вважати недостатнім просте створення необхідних умов для навчального процесу – вирішальним залишається активність учня, від якої й залежатиме ефективність навчання в цілому. Тому першочерговим завданням як системи освіти, так і батьків є стимулювання активності дитини як до самостійної діяльності, так і навчання в цілому.

Як учителям, так і батькам необхідно забезпечити переведення процесу навчання учня з примусового (зовні керованого) до мотивованого, яке виконується з доброї волі. Це допоможе усунути опір процесу навчання та підвищить його ефективність. Основним механізмом спонукання до мотивованого навчання повинно стати задоволення потреб учня у визнанні, самоствердженні, спілкуванні тощо.

На наш погляд, надати необхідні передумови для відповідного гармонійного розвитку особистості може лише творче навчання, яке використовує відповідні технології – застосування спецкурсів, метапредметів, які спираються на міждисциплінарні зв'язки та спрямовані на визначення взаємопов'язаності й взаємозалежності всього в світі, задачні, проектні технології тощо.

Не останнє місце у вдосконаленні навчального процесу з природничих дисциплін може відіграти інтегральна освітня технологія [10, с. 9]. Вона спирається на застосування укрупнення дидактичних одиниць, групове та модульно-рейтингове навчання. Під час використання інтегральної технології здійснюється трирівневе планування результатів у вигляді системи задач. Мінімальному рівню відповідає уміння учнів відтворювати фактичний матеріал, який необхідно знати за темою згідно вимогам стандарту. Загальний рівень передбачає уміння виокремлювати й пояснювати сутність досліджуваного матеріалу. На третьому рівні учні повинні вміти здійснювати екстраполяцію та вирішувати нестандартні задачі.

Саме у цьому випадку можна забезпечити застосування стосовно дитини принципу постійного підвищення компетентності, згідно якого виконання завдань потребує

розширення кола питань, що постають перед учнем. Тобто, створюючи ситуацію додаткової орієнтації, ми вимагаємо від учня для вирішення завдань отримання додаткових знань і умінь та, відповідно, самовдосконалення.

Особливе місце у цьому процесі повинен зайняти педагог, до пріоритетів діяльності якого повинно входити створення творчої атмосфери, урахування індивідуальних потреб кожної особистості. Суттєву допомогу в цьому може надати технологія адаптивного управління, яка спирається на взаємоадаптацію учня й учителя, а також механізми саморозвитку [3, с. 83]. Оскільки людині неможна нав'язати ззовні шляхи розвитку, ми можемо сприяти або перешкоджати її власним тенденціям. Тенденція управлінської взаємодії повинна передбачати сприяння особистості у визначенні та досягненні нею власних цілей шляхом забезпечення їх виконання через узгодження наявної ситуацією.

У системі контролю знань слід застосовувати не лише різні типи завдань, але й диференціальний підхід до їх формування. Окремо слід розробляти завдання творчого рівня, які передбачають не лише відтворення отриманих учнем знань, але й екстраполяції, абстрагування, аналізу, мислення.

На наш погляд, на особливу увагу заслуговує кілька проблем у наявній системі контролювання знань учнів. У першу чергу це стосується надзвичайно поширеної на сьогодні тестової системи опитування, яка має цілу низку вад. У більшості випадків тести складаються таким чином, що можна визначити лише ступінь запам'ятовування окремого матеріалу, а не спроможність особистості до аналітичного мислення. Також тестова система завжди має певну частку випадковості, через що не надає реальної картини рівня знань відповідного учня. Але не меншого значення має відсутність усної відповіді, через що в дитини не формуються навички вербального формулювання власних думок.

По-друге, найбільшою проблемою системи освіти в цілому є не надання певних знань, а формування спроможності в особистості використання їх на практиці. Інколи учень, маючи певний рівень знань із відповідної тематики, неспроможний сформулювати адекватну відповідь через відсутність необхідних навичок або психологічні труднощі. Адекватне реагування вчителя та підвищення рівня самооцінки в учня могли б значно покращити не лише навчальний процес, але й розвиток життєвих компетенцій дитини в цілому.

Таким чином, система навчання повинна особистісно орієнтований підхід взяти за генеральний напрям свого розвитку. Природнича освіта повинна бути спрямована на формування життєтворчих компетенцій та екологічної особистості.

Висновки. Контроль знань учнів виступає основою програми вдосконалення особистісно орієнтованого навчального процесу. Система педагогічного моніторингу є найбільш ефективним та швидким засобом отримання об'єктивних уявлень про рівень знань більшості учнів та ефективність організації навчального процесу. Необхідні передумови для відповідного гармонійного розвитку особистості може надати лише творче навчання із елементами технології адаптивного управління.

Література:

1. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
2. Каптерев П.Ф. Избранные педагогические сочинения / Под ред. А. М. Арсеньева. – М.: Педагогика, 1982. – 704 с.
3. Єльнікова Г.В. Основи адаптивного управління / Г.В. Єльнікова. – Харків: Основа, 2004. – 128 с.
4. Приходько В.М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу (у запитаннях і відповідях) / В.М. Приходько. – Харків: Основа, 2010. – 192 с.
5. Крамаренко І. До проблеми моніторингу навчання хімії / І. Крамаренко // Біологія і хімія в школі. – 2004. – № 6. – С. 52 – 54.
6. Афанасьєва О.М. Діагностичний комплект для проведення моніторингових досліджень базової математичної підготовки учнів 4 – 11 класів / За ред. Я.С. Бродського і О.Л. Павлова. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 256 с.
7. Єрмаков І.Г. Життєтворчі компетенції особистості / І.Г. Єрмаков // Педагогічні науки та освіта, 2007. – Вип. 1. – С. 73 – 90.
8. Корж О.П. Курс «Екологія рідного краю» як передумова зміни свідомості нового покоління / О.П. Корж, О.В. Дубова // Молодь і ринок, 2006. – № 7 (22). – С. 80 – 82.
9. Балакай О.Б. Концептуальні основи устійливого обещтвенного розвитку / О.Б. Балакай // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009, № 1. – С. 140 – 143.
10. Боровских Т.А. Интегральная технология в обучении химии / Химия в школе. – 2010. - № 3. – С. 9 – 15.

Надійшло до редакції 10.10.2013 року